

BOLALAR PSIXOLOGIYASINI O'RGANISH TAMOYILLARI

Nurmatov Xusan Jabborovich

Sirdaryo viloyati Xovos tumani 8-maktab psixologi

Eraliyev Muzaffar Usmonovich

Sirdaryo viloyati Xovos tumani 10-maktab psixologi

Alovboyeva Yodgora Shodiyarovna

Sirdaryo viloyati Xovos tumani 18-maktab psixologi

Anotatsiya : Bolalar psixologiyasini o'rganish qonunyalari , hozirgi bolalarni qanday bilish usullari , har bir yosh davrini o'ziga xos holatlari va bolalar bilan to'g'ri munosabat o'rnatish.

Kalit so'zlar: Psixologiyani o'rganish prinsiplari, individ, psixofiziologik funktsiya, sababiylik printsiplari, sinchkovlik va muntazamlik printsiplari.

Bolalar psixologiyasi — yosh davrlari psixologiyasi fanining bo'limlaridan biridir. Yosh psixologiyasi, shu jumladan, bolalar psixologiyasining psixologiya fanidagi boshqa tarmoqlardan farqi shundaki, u psixik hodisalarning o'zini emas, balki rivojlanishi va yosh bilan bog'liq ravishda o'zgarishini tadqiq etadi. Yosh psixologiyasining bugungi kundagi eng muhim muammolari quyidagilardan iborat:

- a) turli psixofiziologik funksiyalarning yoshga oid me'yorlarini ilmiy jihatdan asoslab berish;
- b) individ, shaxsning yetuklik mezonlari va namunalarini aniqlash;
- c) hayotning turli bosqichlarida insonning real va potentsial imkoniyatlari qanday bo'lishini aniqlash;
- d) inson hayotining dastlabki bosqichlari uning kelgusidagi taraqqiyotida qanday rol o'ynashini tushunish va ilmiy bashorat qilish.

Ushbu muammolarni hal etish uchun inson hayotining har bir bosqichida — bolalik, oʻspirinlik, yetuklik va qarilikda uning psixikasida roʻy bergan oʻzgarishlarni chuqur oʻrganish talab etiladi. Albatta, ular oʻrtasida muayyan farqlar mavjud. Oʻrtadagi farq ularning maqsadlari, konseptual apparati, metodologiyasi va ular doirasida amalga oshiriladigan chora-tadbirlarda yaqqol namoyon boʻladi. Fundamental—nazariy tadqiqotlarning asosiy maqsadi amaliyot uchun boʻlgan ahamiyatidan qatʼi nazar, psixik hodisalar haqidagi bilimlarni kengaytirib borishdan iborat. Amaliy psixologiya esa kundalik hayot bilan bogʻliq konkret muammolarni hal etishga qaratilgan tadqiqotlarni oʻtkazadi. Fundamental tadqiqotlarda tadqiqotchi shaxsining taʼsirisiz ham ilmiy metod oʻz vazifalarini bajaradi. Ammo amaliy psixologiyada psixolog shaxsi metodning ajralmas qismi boʻlib hisoblanadi. Nazariy izlanishlarda qoʻllanayotgan metodlarning ishonchliligi, validligi, reprezentativligi muhim ahamiyat kasb etsa, amaliy psixologiyada bular asosiy rolni oʻynamaydi. Shunga qaramay, bola psixik taraqqiyotiga xos qonuniyatlar va nazariy bilimlarni egallabgina haqiqiy professional mutaxassis-psixolog, tarbiyachi boʻlib yetishish mumkin. L.F.Obuxova oʻrinli taʼkidlaganidek, bolalar psixologiyasi sohasidagi nazariy vazifalar hal etilgandan keyin ilmiy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlari ham kengaytirildi.

Bola psixikasini oʻrganishda tadqiqotchi bir qator printsiplar — qoidalarga tayanishi, ularga rioya etishi lozim boʻladi. Bu printsiplar quyidagilardan iborat:

Obʼektivlik prinsipi tadqiqotchidan maʼlumotlar bilan ularning talqinini aralashtirib yubormaslikni talab qiladi. Masalan, mashgʻulot davomida bola oynadan tashqariga qarayotgan edi deb aytilsa, bu muayyan hodisa haqidagi maʼlumot boʻlib hisolanadi. Lekin “bola eʼtiborsiz” deb aytish hodisaning talqinidir. Hodisaning oʻzi bilan uning talqinini aralashtirib yubormaslik kerak. Chunki yuqoridagi misolda ham bola oynaga qarab tuigan esa-da, tarbiyachi soʻzlariga katta eʼtibor berayotgan boʻlishi mumkin.

Sababiylik prinsipi bola shaxsi va ongida yangi sifatlarning hosil boʻlishini taʼminlovchi barcha shart-sharoit va omillarni imkon qadar oʻrganishni talab qiladi. Masalan, mashgʻulot davomida bola tez-tez oyna tarafga qarayotgan boʻlsa, bu hodisaning iloji boricha koʻproq sabablarini aniqlashga urinish kerak: koʻchadagi biron narsa bola

e'tiborini o'ziga tortdimi, mashg'ulotda bola charchab qoldimi, qilayotgan material bolaga yaxshi tanishmi va hokazo.

Sinchkovlik va muntazamlik printsiplari bola psixikasi shakllanishi jarayonini, bunda psixolog va pedagoglar ta'sirini sinchkovlik bilan kuzatib borishni talab qiladi. Ushbu printsiplarga muvofiq oldindan:

- a) tadqiqot joyi va vaqti aniqlanishi kerak;
- b) tadqiqotda o'rganiladigan sinaluvchilar tanlanmasi tuzilishi lozim;
- c) tadqiqot qaysi vaqtda va qanday vaqt oraliklarida o'tkazilishini belgilash zarur.

Ushbu bandlar belgilangach, ulardan chetga chiqmaslik kerak, ya'ni qandaydir sub'ektiv sabablar bilan shoshilinch xulosalar chiqarmaslik, tadqiqotni bevaqt tugatish hollariga yo'l qo'ymaslik kerak. Aks holda ob'ektivlik printsiplari buzilgan bo'ladi. Bolani o'rganish ikki asosiy shaklda: "ko'ndalangiga kesim" va "uzunasiga kesim" metodi deb nomlanuvchi tadqiqot shaklida amalga oshiriladi.

Tadqiqot ko'ndalangiga kesim shaklida o'tkazilganda turli yoshdagi bolalar guruhlarida muayyan psixologik jarayon, holat yoki xususiyat o'rganiladi va har xil yosh bosqichidagi bolalar ustidan olib borilgan tadqiqot natijalari o'zaro solishtiriladi. Masalan, D.B.Elkonin kichik, o'rta va katta maktabgacha yoshdagi bolalarning syujetli-rolli o'yinlariga xos xususiyatlarni o'rganib, o'zaro solishtirib bolalar o'yinlari taraqqiyotiga xos umumiy qonuniyatni aniqlagan. Ko'ndalangiga kesim shaklidagi tadqiqotda asosiy e'tibor sinaluvchi bolalar yoshidagi farqlarga qaratishi kerak. Farq qanchalik kichik bo'lsa, psixolog tadqiqotchi bola psixikasi va shaxsidagi muhim o'zgarishlarni payqash uchun ko'proq imkoniyatga ega bo'ladi.

Tadqiqot uzunasiga kesim shaklida o'tkazilganda bir yoki bir necha bolaning muayyan vaqt oraligidagi hayoti o'rganiladi. Tadqiqotchi uzluksiz ravishda bir yosh bosqichidan ikkinchisiga o'tishda bola psixikasi va hulq-atvorida ro'y beruvchi o'zgarishlarni aniqlab boradi.

Psixik taraqqiyot bolaning insoniyat tarixi davomida to'plagan bilim va tajribalarni o'zlashtirishi hamda shaxs sifatida shakllanib borishi jarayonidan iborat. Yosh individ psixik taraqqiyotining aniq vaqt chegarasiga ega bo'lgan bosqichi. Psixik taraqqiyotning

har bir bosqichida individda muayyan fiziologik va psixologik o'zgarishlar kuzatiladi. Odatda psixologiyada xronologik va psixologik yosh ajratiladi. Xronologik yosh inson tug'ilgandan boshlab necha yosh yashaganini ifodalaydi. Psixologik yosh esa inson psixik rivojlanishi darajasini aks ettirib, ko'pincha aqliy yosh deb ataladi. Aqliy yosh turli yoshdagi odamlar uchun mo'ljallangan maxsus test topshiriqlari orqali aniqlanadi. Aqliy yoshning xronologik yoshga nisbati bola psixik taraqqiyotining o'ziga xos ko'rsatkichi — intellektual rivojlanish koeffitsientini hosil qiladi, bu koeffitsient ingliz tilidan olingan qisqartma IQ harflari orqali belgilanadi. Bularda albatta bolalar psixologiyasini bilish katta ahamiyat kasb etadi.

Foydalanildan adabiyotlar.

1. "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" Toshkent, "O'zbekiston" 2000 yil.
2. Jumaboev M "O'zbek bolalar adabiyoti", Toshkent "O'zbekiston" 2002 y, 21b.
3. Maxmudov Y.F, Xudoyqulov X.J. "Milliy g'urur-ma'naviy komillik mezoni". T, Dizayn-Press 2011.327b.
4. To'raqulov E. „Abu Rayhon Beruniy ruhiyat va ta'lim-tarbiya haqida". T., „O'qituvchi", 1992, 39-b
5. "Qadimiy hikmatlar", T., F. G'ulom nomidagi Adabiyot nashriyoti, 1987,
6. Rahimova R. "Tarbiyachiga 1001 maslahat"., Toshkent.,2007 yil
7. Sodiqova Sh. "Maktabgacha pedagogika" Toshkentyuyu., 2013 yil
8. Z. Nishonova , G. Alimova "Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi " T oshkent 2002